

מפרץ חיפה – משכנו של אזור התעשייה העיקרי של מטרופולין חיפה

מיטל פלג מזרחי
חוקרת צדק סביבתי וצריכה

דב חנין

שיר גולדובסקי
"חיים וסביבה" - ארגון הגג של
התנועה הסביבתית בישראל

ציטוט מומלץ

פלג מזרחי מ, חנין ד וגולדובסקי ש.
2023. עולם העבודה בראי משבר
האקלים – מעבר צודק ותעסוקה
ירוקה. *אקולוגיה וסביבה* 14(4).

עולם העבודה בראי משבר האקלים – מעבר צודק ותעסוקה ירוקה

11 בפברואר, 2024

[גיליון חורף 2023 / כרך 14\(4\)](#)

[בקצרה](#)

משבר האקלים נגרם עקב עלייה בריכוז גזי חממה באטמוספירה, שמובילה לעלייה מהירה של הטמפרטורה העולמית הממוצעת. כחלק מההתמודדות עם משבר האקלים ומהניסיון למנוע את החמרתו, כלל מדינות העולם, וישראל ביניהן, נדרשות לשינוי מהותי בפעילות הכלכלית-יצרנית שלהן ולמעבר לכלכלה דלת-פחמן – כלכלה הממזערת את הסתמכותה על פעילויות עתירות פחמן, במטרה להפחית את פליטת גזי החממה ולמתן את שינוי האקלים. בעקבות המעבר לכלכלה דלת-פחמן עתידים לחול שינויים עמוקים בעולם העבודה – תעשיות מסוימות ייסגרו או יצטמצמו, בזמן שאחרות יגדלו וישנו את פניהן, ועובדים יידרשו לסט כישורים שלא נדרש מהם בעבר. בישראל הדבר בא לידי ביטוי, למשל, בתהליך לסגירת התעשייה הפטרוכימית במפרץ חיפה, וכן בצורך בפיתוח אפשרויות תעסוקה מקיימות בדרום, שאינן מתבססות על תעשייה מזהמת ומזיקה בריאותית.

השינויים חוצי-המגזרים הנדרשים במעבר לכלכלה דלת-פחמן נרחבים מאוד. הם חוצים את שדרות החברה, וכוללים החלפה של מיומנויות, משרות ועיסוקים קיימים בחדשים. למעבר לכלכלה דלת-פחמן יש פוטנציאל לצמיחה כלכלית משמעותית בטווח הבינוני והארוך, אך בטווח הקצר התהליך עלול לפגוע באוכלוסיות שונות, ובפרט בעובדי תעשיות מזהמות ובעובדים המשיניים התומכים בתעשיות האלה – עובדים שמלכתחילה מתאפיינים במיומנויות תעסוקה נמוכות, ומשתייכים לעשירונים כלכליים-חברתיים נמוכים. בלא תשומת לב לאנשים שיושפעו ויידרשו להסתגל, המעבר עלול לגבות מחיר שיגרם עולל לעובדים, ינכר אותם למהלך, ויאיים על החוסן החברתי בישראל ועל הצלחת המהלך. לכן, יש לדאוג שהמעבר מהמערך הכלכלי הקיים לחדש יהיה **מעבר צודק** שייטיע לכל בעלי העניין והשותפים לצלוח אותו, ויבטיח מינימום פגיעה ונפגעים ממנו ובמהלכו. גישת "מעבר צודק" נועדה להתמודד עם האתגר הזה ולענות על השאלה: כיצד ניתן לתכנן ולבצע את המעבר למדיניות דלת-פחמן באופן שמטיב עם כלל הציבור, מונע הרעת תנאים לעובדים פגיעים, ומבטיח צורות העסקה הוגנות במשרות חדשות^[2]?

מתנדבות ישראליות בקטיף ירקות במושב אחיטוב, 6.11.2023 | צילום: יוסי זמיר, שתיל סטוק

תעסוקה ירוקה מוגדרת כתעסוקה בתחומים שיש להם השפעה ישירה וחיובית על כדור הארץ. באופן מסורתי מדובר במשרות בתחומים של אנרגיות ממקורות מתחדשים, תחבורה ציבורית, ייעול השימוש באנרגיה, שמירה על משאבי טבע, נטרול מזהמים במתקני טיהור שפכים, מחזור, חינוך סביבתי וכו'. המעבר לכלכלה דלת-פחמן יספק לענפים רבים במשק – ובהם חקלאות, תזונה, מסחר, תעשייה, אופנה, המגזר הציבורי, מקצועות טיפוליים, מו"פ ועוד – פוטנציאל לפיתוח משרות ירוקות.

משרות ירוקות מהוות "מכפיל כלכלי". הן יוצרות מקומות עבודה חדשים וכן מסייעות במיתון משבר האקלים – משבר המהווה איום כלכלי מרכזי. למעשה, על פי הפורום הכלכלי העולמי, כל חמשת הסיכונים הכלכליים הסבירים ביותר לטווח הארוך, קשורים לסוגיות אקלים [9]. אם כן, משבר האקלים מהווה בין היתר סיכון כלכלי חריף, שבתרחיש עסקים כרגיל צפוי להוביל לעוני ולאובדן משרות בשיעורים נרחבים, וזאת לצד אובדן ברכוש ובנפש. משרות ירוקות, לעומת זאת, מהוות פתרון כפול. קידומן, תוך שמירה על עקרון מעבר צודק, מתווה פתרון שיש לו תועלת מעריכית.

מחקרים רבים מראים כי השקעה ממשלתית בתשתיות בנות-קיימא ובהכשרות מקצועיות בתחומי האקלים והסביבה מובילה לגדילה ולפיתוח של תחומים המייצרים ביקושים לתעסוקה איכותית ויציבה ותורמים בכך לגדילה בצמיחה לצד הפחתת פליטות גזי חממה. למשל, הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיות ממקורות מתחדשים מצאה כי השקעה באנרגיות ממקורות מתחדשים ובייעול השימוש באנרגיה תוכל לספק לעולם 42 מיליון ו-21 מיליון מקומות עבודה, בהתאמה, ותביא לצמיחה של 98 טריליון דולר עד 2050 לעומת תרחיש עסקים כרגיל [7]. מחקר של המכון האנגלי לחקר מדיניות ציבורית מעלה כי באנגליה אפשר ליצור יותר מ-200,000 משרות בתחום של ייעול השימוש באנרגיה עד שנת 2030 [6]. הערכות של Thrive Renewables הן שאנרגיות ממקורות מתחדשים יוכלו לספק 45,000 משרות חדשות בבריטניה עד שנת 2035 [8].

תחבורה ציבורית כדוגמה לתחום תעסוקה ירוקה | באדיבות שתיל סטוק

ניתוח שנעשה עבור ישראל, במסגרת תוכנית החילוץ הירוקה, מעריך שהמעבר מהטמנת פסולת יבשה למחזור צפוי להוסיף למשק הישראלי אלפי משרות חדשות, וזאת נוסף על החיסכון לרשויות המקומיות ולתעשייה [3]. נייר עמדה של מחלקת המחקר של בנק ישראל מציג את תרומת ההשקעה בתשתיות תחבורה ותקשורת להגדלת הפריון במשק הישראלי, ומעריך שהשקעה ממשלתית של 2% מהתוצר בתחומים האלה תביא לגידול של 4.8% בתוצר [1].

על אף התועלת הסביבתית והכלכלית הגלומה במעבר לכלכלה דלת-פחמן ובתעסוקה ירוקה, מעבר זה לא יקרה בישראל ללא התערבות מדינית אקטיבית וקידום אסדרה מיטיבה בתחום: כזו שמצד אחד תפעל להיטיב עם עובדים ועובדות שעובדים כבר כיום במקצועות דלי-פחמן מטבעם (בתחבורה ציבורית, באנרגיה ממקורות מתחדשים, מקצועות טיפוליים וחינוכיים וכו'), ומצד שני תפעל באופן פעיל ליצירת מסלולי כניסה ומסלולי הסבה הוגנים לתעסוקה ירוקה.

בניירת עמדה ובתוכניות פעולה מוצעות, שנכתבו מטעם ארגוני החברה האזרחית וארגוני סביבה, ניתנות המלצות רבות לחקיקה ולקידום מדיניות בנושא באמצעות מגוונים מגוונים: יצירת גופים מוסמכים שעוסקים במעבר צודק – תחום שהעיסוק בו בישראל מצומצם מאוד, ונעדרים ממנו המנגנונים הבירוקרטיים והחוקיים הנדרשים לטיפול בסוגיה; מתן הטבות כלכליות וחברתיות מיידיות לעובדים שפרנסתם נפגעה; מתן תמריצים לעובדים האלה להסבת מקצוע ותמיכה בהם בתהליך זה; הבניית מסלולי כניסה לתעסוקה ירוקה בראשית הקריירה, מתן תמריצים למעסיקים בקליטת עובדים שנפלטו מתעשיות מזהמות; מתן תמריצים להקמת מקומות תעסוקה ירוקה, שיפור תנאי העסקה במקצועות תעסוקה ירוקה קיימים, תוכניות הסבה לפורשי תעשיות מזהמות ועוד [5.4].

המלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר 2023 מחדדת את הצורך בשינוי מדיניות ובחיזוק תחומי התעסוקה

הירוקה והמעבר הצודק בישראל [5]. ההזנחה הממושכת של תחומי התעסוקה הירוקה, לרבות המקצועות הטיפוליים, הובילה לסכנות כלכליות וחברתיות שמתגלות ביתר שאת במשבר הנוכחי. למשל, מערכות הרווחה, הבריאות ובריאות הנפש הציבוריות סובלות ממחסור קשה בכוח אדם ובתקציבים. נדרש שיפור דרמטי בתנאי העבודה והשכר בתחומי העבודה הסוציאלית, הפסיכולוגיה, ההוראה ומערכת הבריאות. כלל מקצועות הטיפול במערכת הציבורית חייבים לקבל שדרוג בתנאי העבודה וביוקרה המקצועית. גם בתחום החקלאות נוצר מחסור קשה בעובדים עקב יציאת חלק מהעובדים הזרים מהארץ ומניעת כניסת רוב העובדים מהשטחים. בהקשר זה מוצע לקדם מגוון של מנגוני עידוד לעבודה בחקלאות מבוססת-צומח (למשל: הכשרות מקצועיות, תגמולים כספיים מהמדינה נוסף על המשכורות, הכרה בעבודה בחקלאות מקיימת כמקצוע מועדף, לימודים אקדמיים חנים לצעירים ישראלים שיעבדו תקופה בחקלאות).

כמו בנושאים אחרים, המשבר הנוכחי מחדד את האתגרים, אך מנגד מבליט גם את האפשרויות וההזדמנויות החדשות. ישראל חייבת שינוי כיוון עמוק בתחומי התעסוקה הירוקה והמעבר הצודק, והזמן לקדם אותו הוא עכשיו.

מחלקת טנקים של לוחמות קרקל בגבול מצרים, 23.11.2023 | צילום: יוסי זמיר, שתיל סטוק

מקורות

1. בנק ישראל. 2019. [דוח מיוחד של חטיבת המחקר: העלאת רמת החיים בישראל באמצעות הגדלת פריון העבודה](#).
2. דגן-בוזגלו נ וגרובמן מ. 2022. [מעבר צודק: הגנה על עובדים במעבר לכלכלה דלת פחמן](#). מכון אדוה.
3. זוסמן נ, שרון א, שואף-קולביץ ה. 2020. [תוכנית חילוץ ירוקה 2020 – צעדים לקידום בתקציב המדינה](#). תוכנית שינוי כיוון, האגודה הישראלית לאקולוגיה ולמדעי הסביבה, ארגון חיים וסביבה והמכון הישראלי לדמוקרטיה.
4. חיים וסביבה. 2023. [מפת דרכים למדיניות וחקיקה סביבתית 2023](#). תכנית עבודה מטעם התנועה הסביבתית בכנסת ובממשלה לשנים 2023–2024.
5. פלג מזרחי מ. 2023. [תעסוקה ירוקה ומעבר צודק – צעדי מדיניות נדרשים לקידום הנושא](#). פורום האקלים הישראלי.
6. Environmental Justice Commission. 2020. [Faster, further, fairer – Putting people at the heart of tackling the climate and nature emergency](#). London: IPPR
7. International Renewable Energy Agency. 2019. [Transforming the energy system – and holding the line on rising global temperatures](#). Abu Dhabi: IRENA
8. Thrive Renewables. 2020. [Delivering a green recovery with UK renewable power](#)
9. World Economic Forum. 2024. [The global risk report, 19 edition- Insight report](#). Geneva (Switzerland): WEF